

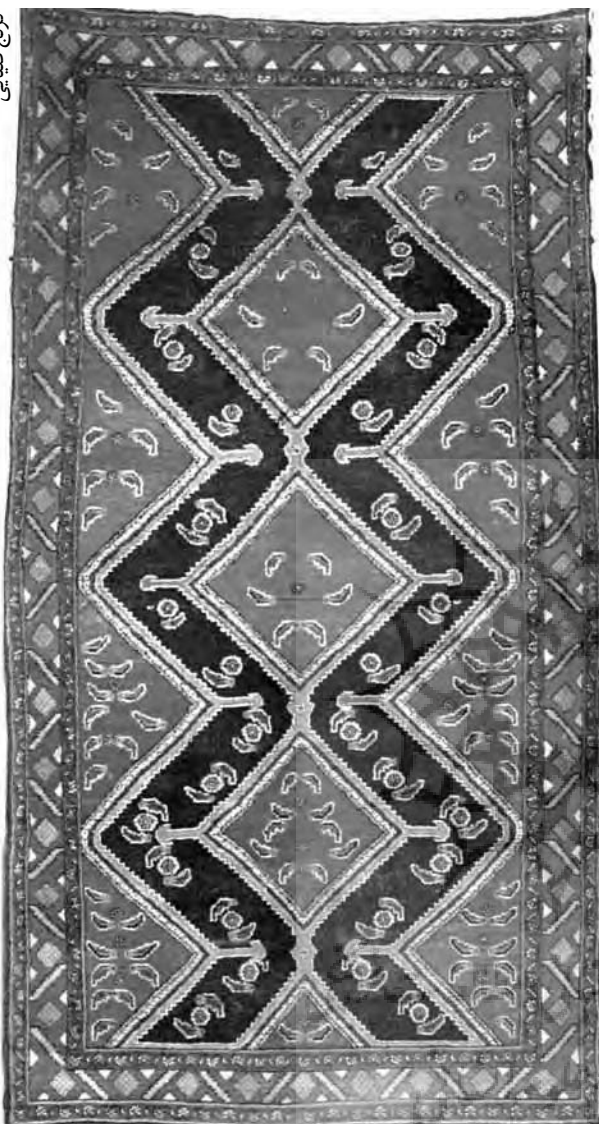
ویژگی‌های عمومی قالی کرمانشاه

به دو دلیل نمی‌توان از قالی بافان گسترده‌ی شهری (کارگاهی) در استان کرمانشاه سراغ گرفت، اول آنکه به لحاظ شکل تقریباً روستایی - عشایری این استان، عشایر کوچنده‌ی آن به دلیل برخورداری از طبیعت سرسبز و مراتع گسترده در دامنه کوه‌ها، تا کمتر از نیم قرن پیش، چندان تمایلی به اسکان در شهرها نداشته‌اند و این امر باعث شده است که آنها وابستگی به طبیعت روستایی و تولیدات سنتی خویش را حفظ کنند. دوم،

عشایر ایران چهره می‌نماید.

در تمام روستاها و عشایری که پیوند خویش را با گذشته، تاریخ و هویت فرهنگی خویش حفظ کرده‌اند، تولید قالی و گلیم و جاجیم و سایر بافته‌های دستی یک اصل است. بسیاری از تولیدات در رقابت با صنایع ماشینی به میزان زیادی عقب‌نشسته‌اند، ولی قالی به علت کیفیت ویژه

ترنج کلیایی

نقشه لنکر کشتی قدیم کلیایی

نامانی نسبی منطقه، به‌خصوص درگیری‌های مداوم در شهرهایی که در مسیر راه‌های تجاری و گذر به غرب قرار داشته‌اند استقرار صنایع و یا حرفه‌ای دایمی را در آنجا ناممکن می‌ساخته است.

با وجود این در مناطق شهری نظیر کرمانشاه نمونه‌هایی از قالی بافی شهری و تأثیر مناطقی چون اراک، همدان و بیجار و حتی کرمان دیده می‌شود که امروزه در مناطق دیگری نظیر سنقر نیز گسترش یافته است. به طور کلی، قالی بافی اصلی و واقعی کرمانشاه را باید در مناطق روستایی و ریشه آنها را در پهنه‌ی گسترده‌تر قالی بافی عشایری جست‌وجو کرد که به قالی بافی تاریخی و کهنسال ایران می‌پیوندد. اگرچه امروزه قالی بافی عشایری در محدوده‌ی جغرافیایی نامشخص و خاصی محدود شده است، ولی فرهنگ قالی بافی عشایری و روستاهای پیوسته آنها مرز نمی‌شناسند. از این رو است که این قالی‌ها از سویی در ارتباط با قالی‌های کردی و از سوی دیگر در ارتباط با قالی‌های استان مرکزی و همدان و دیگر

خویش که آن را کالایی مطابق ذوق و پسند مردمان هر دوره و هر اقلیم ساخته است مسئله دیگری است. در میان صنایع دستی و سنتی، قالی نه تنها اهمیت خویش را از دست نداده است، بلکه هر روز از جنبه‌های مختلف ارزش بیشتری می‌یابد.

ویژگی‌های فنی قالی کرمانشاه

قالی استان کرمانشاه عمدتاً از نوع قالی‌های دستباف روستایی، گوشت‌دار، و دارای پرز بلند است. مواد اولیه مورد نیاز از پشم‌های محلی تهیه می‌شود ولی ظاهراً مصرف پشم‌های مرغوب کرمانشاه که از بهترین نژادهای گوسفندان پشمی ایران‌اند به حداقل رسیده و مصرف الیاف دباغی و ضایعات کارخانه‌های نساجی و الیاف مصنوعی به شدت رواج یافته است.

هنر قالی بافی در سنقر کلیایی

دکتر مهناز شایسته‌فر

عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس

قسمتی از نقشه سید عبدالهی

ایل سنقر کلیایی شامل طایفه‌های بیگوند، فیله‌کوری (قلعه‌کری)،

صوفیوند و موسیوند است. مرکز این ایل با ۲۵۰۰ خانوار در سنقر تخته‌قاپو ساکن شده‌اند، به پشم‌داری علاقه‌مندند، به زراعت گندم و جو و حبوبات اشتغال دارند و شیعی مذهب‌اند و بافت قالی و گلیم در بین آنها رواج دارد. از آنجاکه کرمانشاهان بر سرشاهراه ایران و بین‌النهرین قرار گرفته در عصر صفویه از اهمیت فراوانی برای صدور کالاهای خارجی برخوردار بوده است و از این رو در کرمانشاهان بازار داد و ستد بسیار گرم بوده به طوری که از کالاهای خارجی گرفته تا مایحتاج روزمره در بازار آن پیدا می‌شد و این منطقه از ثروت زیادی بهره می‌برد. در میان این کالاها قالی، گوسفند و پشم دیده می‌شد که بالطبع پشم گوسفندان انگیزه‌ای برای پرورش آنها به جهت صادرات بوده است. بدیهی است که از این مقدار سهمی نیز به تولیدات داخلی اختصاص داده شده و صنایع بافتنی از جمله گلیم‌بافی، نمدمالی، قالی‌بافی و... را رونق بخشیده است.

تاریخچه قالی کرد

کردها مردمانی بوده‌اند با سنت‌های عشایری، بنابراین همواره به انواع محصولات بافته‌شده‌ی مفید نیاز داشته‌اند. قالی‌هایی با نقش باغ یا گل و گیاه مربوط به قرن هجدهم که معمولاً به عنوان کردی شناخته شده‌اند. هنگامی که در اواسط قرن نوزدهم تعداد زیادی از قالی‌های شرقی به بازارهای غربی عرضه شد، قالیچه‌های کردی به عنوان نوعی متمایز شناخته شدند و مؤلفان تلاش کردند، بافته‌های کردها را بنا بر موقعیت جغرافیایی آنها طبقه‌بندی کنند. بافته‌های کردی سنندج (سنه) و بیجار منحصر به فرد و از یکدیگر بسیار متمایزند. از ویژگی‌های شان گره متوازی آنهاست، یعنی ایجاد خط مورب در هر بار گره زدن که در بیشتر بافته‌های عشایری مشاهده می‌شود از جمله در منطقه‌ی جاف ایران و غازیان تپه ترکیه به طور عمده مشاهده می‌شود.

قالی‌ای که اصالت و قدمت آن هنوز دست نخورده و پابرجاست و توسط مردمی با ذوق و مهربان بر صفحه تارهای قالی تنیده می‌شود.

قدمت قالی سنقر بر ما پوشیده است و کهن‌ترین اسناد به کتاب قالی ایران اثر سیسیل ادواردز اشاره می‌کند. این منطقه از لحاظ تجارتي ناحیه مهمی برای عرضه خرید و فروش فرآورده‌های روستایی بوده است البته در زمان بازدید سیسیل ادواردز این صنعت رو به افول بود ولی هم اکنون با حمایت‌ها و سرمایه‌گذاری بخش‌های مختلف تولیدی به علت نظارت دقیق بر مواد اولیه و بافت، وضعیت رو به بهبود گراییده است. قالی و قالیچه‌های سنقر با الهام از نقوش کردی که نمادی از زندگی و طبیعت زیبا می‌باشد به نوبه خود درخور تحسین است. گروه قومی منطقه که ایل کلیایی می‌باشند به چند طایفه بیگوند، فیله کوری (قلعه‌گری)، صوفیوند و موسیوند تقسیم می‌شوند. مرکز این ایل با ۲۵۰۰ خانوار در سنقر سکونت دارند که با حشم‌داری و زراعت گندم و جو و حبوبات و صیفی‌جات روزگار می‌گذرانند. ساکنان شهر گویش ترکی دارند و بیشتر روستاها به گویش کردی اورامی تکلم می‌کنند. این منطقه پایه و اساس قالی‌بافی استان است و تمام طرح‌ها و نقش‌های سنتی در کل استان از این شهرستان تهیه می‌گردد.

ویژگی‌های عمومی قالی کلیایی

در شهر کوچک سنقر، به دست مردم با ذوق شهر و روستاهای اطراف آن، قالی‌هایی بافته می‌شود که حداقل قدمت آنها به هفتاد سال پیش می‌رسد و معروف‌ترین قالی استان کرمانشاه است. سیسیل ادواردز در کتاب قالی ایران طی سال‌های ۱۳۲۴-۱۳۲۷ از بافته‌های سنقر به نام بافته‌های کردی یاد کرده است.

روستاهای شیرین‌آباد از لحاظ اهمیت در درجه دوم قرار دارد. قالیچه‌هایی که در این روستاها تهیه می‌شود قدری به فرآورده‌های بیجار شبیه‌اند. فرآورده‌های سایر عشایر و تیره‌های کردی مثل هرکی و سنجابی و گورانی و جافی و کلهر قابل ملاحظه نیست. معدودی قالیچه‌های سنجابی و جافی (با مایه‌های آبی خوش‌رنگ) در بازار مشاهده می‌شود، ولی مسلماً میزان فرآورده آنها بیشتر از یک دهه سال‌های ۱۳۰۹-۱۳۱۴ نیست و علت آن نیز اسکان عشایر و افزایش بهای پشم است.

پشم مصرفی در قالی سنقر قاعدتاً از نوع پشم کرمانشاهی است که در حدود سی میکرون قطر و شش سانتی متر طول دارد. این پشم به دلیل قابلیت ارتجاعی فوق‌العاده و جعد طبیعی مناسب یکی از مطلوب‌ترین انواع پشم برای قالی‌های ایرانی، به خصوص قالی‌های درشت‌باف و پرز بلند است.

در سنقر کلیایی قالی‌بافان علاوه بر قالی‌های گوناگون که در اصطلاح محلی به اسامی «لاکیش»، «میان‌قالی» و «سرانداز» خوانده می‌شود، قالیچه‌هایی با نقوش مختلف می‌بافند که قالی کلیایی بیشتر در دهات فیله کوری (گری) کلیایی بافته می‌شود. این قالی از لحاظ رنگ و دوام ممتاز است. نقش‌های مخصوص کلیایی «بازوبندی»، «ماهیتی»، «طوق» و «ترنج» می‌باشد.

لازم به یادآوری است که قالی‌های ممتاز کلیایی مخصوص روستاهای وزم‌ریار است. قالی بافی در کلیایی بر عهده‌ی زنان است. قالی‌های بزرگ کلیایی را کمتر از آن ولایت بیرون می‌برند و تنها

قالیچه‌های بازوبندی و نوع دیگری معروف به «قوطعه» را صادر می‌کنند. معمولاً قالی‌های متعلق به کرمانشاه دارای سه تا پنج حاشیه می‌باشد و طرح آنها نیز بسیار ساده است.

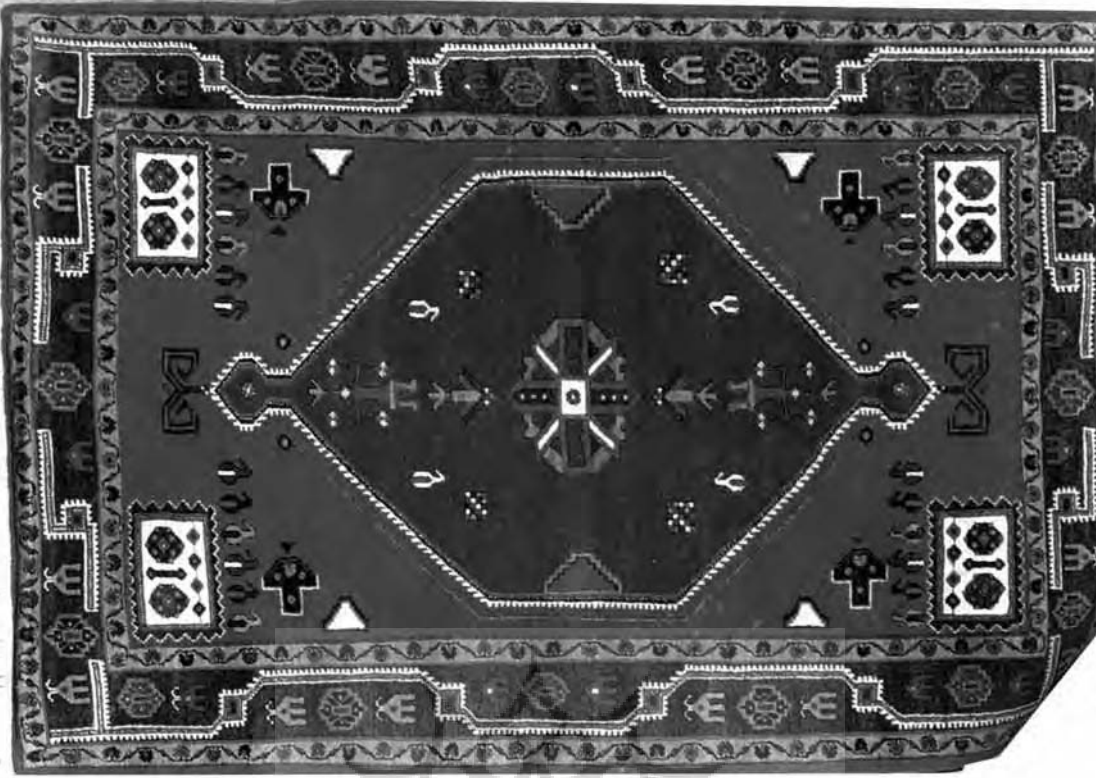
قالی‌های کلیایی معمولاً در اندازه‌های تقریبی ۱۳۰×۲۵۰ سانتی‌متر بافته می‌شوند گو اینکه اندازه‌های دیگر مانند کلاگی‌های کوتاه در اندازه ۱۶۰-۱۲۰×۲۸۰-۲۲۰ سانتی‌متر نیز در میان قالی‌های آن دیده می‌شود. قالی‌های پرتراکم کلیایی تار و پود پنبه‌ای و پرزهایی با ارتفاع متوسط دارند. الیاف قالی‌های آنها به خوبی رشته شده و معمولاً با رنگ‌های طبیعی در فام‌های روشن آبی، قرمز و سایر رنگ‌های کلاسیک رنگ‌آمیزی می‌شوند. کیفیت دورنگی ناگهانی نیز گاهی در میان قالی‌های آنان دیده می‌شود. در مجموعه‌ی قالی‌های کلیایی به طرح‌های مختلفی بر می‌خوریم، از جمله بافندگان این ناحیه، قالی‌هایی با طرح‌های بیجار در نقش هراتی با سبک شاخه شکسته می‌بافند که در متن روشن ترنج‌های آن نقوش پرندگانی به صورت مجرد دیده می‌شود. در متن اصلی قالی که در درون آن ترنج شش گوشه‌ای جای داده شده است نقوش هراتی دیده می‌شوند و حاشیه قالی با نقوشی کاملاً غیرمتعارف تزئین شده است.

برخی از قالی‌های این منطقه با داشتن ترنج ساعتی، پیوستگی طرح‌های کلیایی را با طرح‌های فراهان و فرقان نشان می‌دهند. برخی دیگر از قالی‌های ترنجدار طرح‌هایی از لادیک در ترکیه را تداعی می‌نمایند. در کلیایی قالی‌هایی با طرح بازوبند و یا شیر و شکری نیز بافته می‌شود.

نقش حسین‌آباد، نقش عبداللهی و نقش اکبرآباد همگی نمایشگر و حکایت مردمانی است که در روستاهای دورافتاده سنقر زندگی می‌کنند. زنان روستایی و عشایری تصورات و باورهای خود را بر تارها می‌تنیدند تا حضور خود را بر سینه آن نقش‌زندان، نقشی از دلوری مردانشان، باورهای ملی و مذهبی‌شان، نقشی از امید به زندگی در نمادهای درخت زندگی، معبد میترا، معبد آناهیتا و مناظر طبیعی و درخت و گل و بلبل تا وسایل و ابزار معیشت.

نقشه سروی (مجنون و شاخ شکسته) که از قبل شهرت داشته است: نقشه‌بندی (بازوبندی)، بندی (نقشه حصیری)، پروانه، سمن قوری، نخودی، معمولی، درختی (بدون برگ و شاخه)، سیخ کباب (پنکه، سم گاوی)، (برخی نام‌های قالی در این مناطق برخاسته از زندگی روزمره و اشیاء و ابزار مورد استفاده در زندگی عادی است)، دو گل اکبرآباد، دو گل (هفت تبری و گل بریده) که در منطقه بافته می‌شود. نقشه حسین‌آباد با سابقه هفتادساله در ماهی که در ناحیه سنقر بافته می‌شود و تفاوت‌هایی با نقشه‌های حسین‌آباد دیگر مناطق دارد. در حاشیه این قالی نوعی طرح به شکل شانه و کشتی و چشم‌گاوی (سه نقطه)، منگوله (نقطه) و حاشیه کوچک به نام گل قزل دیده می‌شود.

درون گوشواره (لچک) ماه و پرندهای به شکل گنجشک که در محل ملوچ گفته می‌شود (نه مثل گنجشک و بلبل) در لچکی آن دیده می‌شود. نقش بندی، حاشیه مخصوص دارد که در آن اره و شمامه (نوعی گیاه معطر به شکل کدو) که مصرف بوییدنی دارد، دیده می‌شود. در روستای مارن‌گاز، لیلمانج، کلبی‌آباد و ده‌هواسی از نقش بنید استفاده می‌شود. نقشه‌های دیگر عبارتند از نقشه معروف به تلفنی (محراب، کرمانی)

کمبرود راه‌های دستیابی به امکانات لازم برای قالی‌بافی از جمله آموزش و وجود کارگاه‌های مجهز ریسندگی و رنگریزی، استفاده از رنگ‌های شیمیایی به شدت رایج است.

برخی رنگ‌های طبیعی موجود در منطقه عبارتند از:

- خاری به نام ورق که دانه‌های آن رنگ قهوه‌ای می‌دهد.

- گل زردی

- مو، می او، برگ مو

- کاه، کی

- پوست گردو - گردکان

- پوست انار و رنگ‌های روناسی که از یزد و کرمان تهیه می‌شود.

- رنگ نیل مصنوعی که از قدیم مصرف داشته است و گل سیاه (احتمالاً زاج آهن) که به صورت ماده کمکی مصرف می‌شود و در اصطلاح

محلی به آن (خرگ رش) می‌گویند.

رنگ‌های رایج منطقه عبارتند از:

- سبز، سوز

- حنایی، حنه‌ای

- مشکی، سیه یارش

- سورمه‌ای، قرمز، الماسی (موشی) خاکی، کرم، دوغی یا دوی،

گلخار، ساقه چناری

سنقر کلیایی

شهر معروف استان کرمانشاهان که در زمینه‌ی قالی‌بافی همچون عقیقی درخشان در این پهنه می‌درخشد شهرستان سنقر کلیایی است. شاید بارها نام کلیایی را در زمره‌ی قالی‌های صادراتی دیده و یا شنیده باشید،

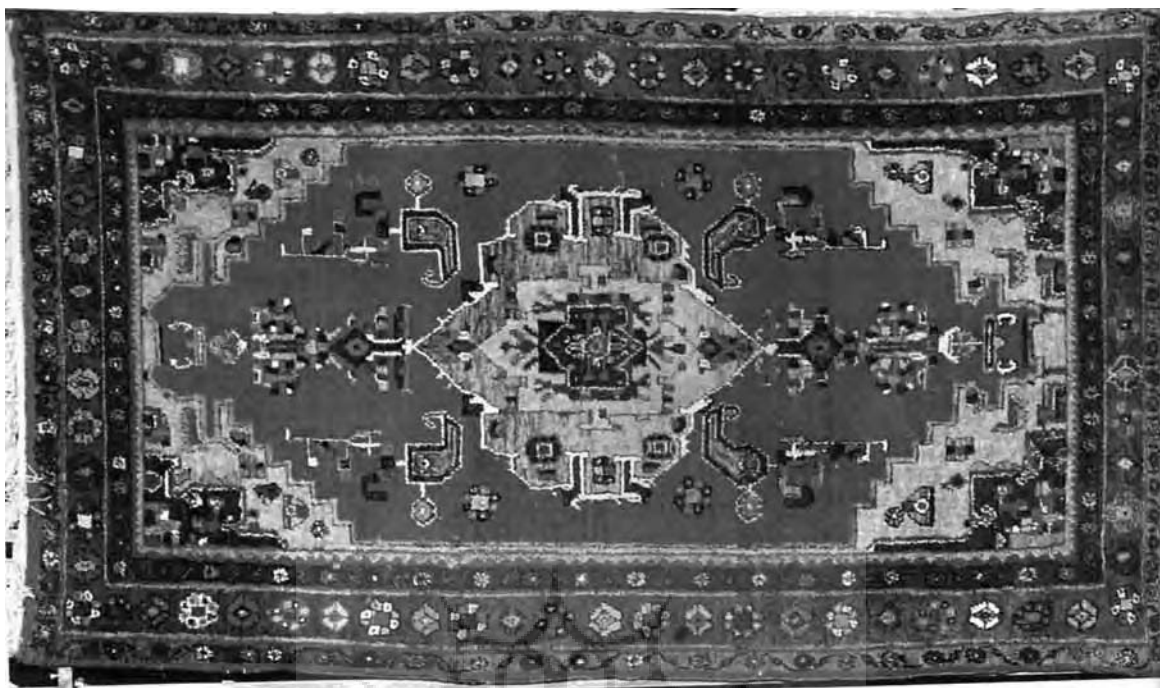
نقشه‌های رایج استان، هم نقشه‌های ذهنی و هم نقشه‌های طراحی شده‌اند. بسیاری از طرح‌های منطقه سابقه و قدمت محلی دارند و برخی دیگر متأثر از روستاها و یا استان‌های مجاورند. برخی از طرح‌های مورد استفاده در منطقه نظیر ماهی بیجار و یا جوزان ملایر و حسین‌آباد شهرت جهانی دارند.

سایر نقشه‌های معروف عبارت‌اند از: «بازوبندی» - که در بعضی روستاهای سنقر، «شیرین شکر» نامیده می‌شود - «سماوری»، «عبداللهی»، «اکبرآبادی»، «کیوانی» و «حسین‌آبادی» که معروف‌ترین آنها نقشه حسین‌آباد کلیایی است.

نقشه‌های غیربومی دیگر عبارت‌اند از: نقوشی از ساروق، جوزان، برجلو، ماهی درهم، ماهی بیجار، شکارگاه و نقوشی از ملایر و حسین‌آباد شاملو افسری و موسی‌خانی که در منطقه رایج است.

عقیده‌ی بسیاری از کارشناسان بر آن است که در مناطقی که نقوش ذهنی و محلی از گذشته وجود دارند قالی ارزش خاصی دارد، اما با راهیابی نقوش و قالی‌های مناطق دیگر، بافت از روی نقشه در مناطق استان رواج یافته است. به دلیل کمبود طراحان و نقاشان کارآمد در استان، رواج نقشه‌های چاپی که مربوط به مناطق دیگر است در نقاطی از استان می‌توان مشاهده کرد.

در کرمانشاه از واژه «گل» برای نقش استفاده می‌شود. چنان که منظور از «دوگل اکبرآباد» و «دوگل ترنجی»، نقشه ترنجی است. همچنین، «ریزه گل» به معنای خرده نقش هاست ولی واژه‌های «گل» و «ریزه گل» در مواردی به معنای یک نقش یا خرده نقش معین هم می‌آیند. در استانی به وسعت کرمانشاه، به علت تعدد و گسترش روستاها و

گره‌ها عمدتاً ترکی است و نقشه‌های ذهنی و یک پود نیز در منطقه بافته می‌شود. با آنکه به نظر می‌رسد در این زمان، قالی سنقر دچار نوعی پراکندگی و سردرگمی است که آن را به تدریج از هویت اصلی خویش دور می‌سازد، ولی برخی مراکز سازمان یافته نظیر تعاونی سعی بر استفاده از نقوش طراحی شده دارند. اگر چه بسیاری از این طرح‌ها متأثر از طرح‌های سایر مراکز قالی‌بافی است، اما به هر حال طراحی در تأمین این هدف، یاور قالی‌سنت‌نرند.

از طراحان بنام این استادان آقای عزت‌اله شیرینی افشار (۱۳۲۸ هـ. ش) را می‌توان نام برد. وی از همان اوان کودکی این هنر را در نزد پدر خویش تعلیم دیده و روی نقش‌های حسین‌آباد، لچک ترنج و گل فرنگ کار می‌کند. از جمله اقتباس از چند طرح معروف (قم، بیجار، ساروق) از کارهای جالب ایشان است.

بنا به آثار و سوابق به نظر می‌رسد که استفاده از نقوش برای بافت در این مناطق بیشتر حالتی غریزی و فطری داشته است (به غیر از آنچه در این زمان بر اثر آموزش‌های سازمان یافته و از روی نقشه‌های شناخته شده و معروف بافته می‌شود) و بافندگان گاه با استفاده از ابزار و اشیاء و آنچه در اطراف خویش می‌دیدند طرح‌ها و نقوشی خلق می‌کردند که به راحتی در حوزه تفکر و فرهنگ سنتی و قالی‌های کهن آنها جای می‌گرفت. کافی است به نام‌های پنکه‌ای، تلفنی، سم گاوی، شانه، کشتی دو گل، هفت تیری و غیره اشاره شود که برخی از آنها قالی‌هایی زیبا و درخور توجه‌اند.

این مسئله درباره داستان‌ها و موضوعات تاریخی و کهن و اسطوره‌های منطقه نیز کاملاً قابل لمس است. نقشه تخت جمشید،

نارنجی (دوغی) و قهوه‌ای می‌باشد که از مواد گیاهی و طبیعی به دست می‌آید. تا چندی پیش نقشه‌های شهرهای اطراف از جمله ماهی بیجار و جوزان ملایر و ساروق کرمان در بین بافندگان رواج پیدا کرده بود که به همت مسئولان و ابتکار طراحان ماهر (نظیر آقای افشار) این طرح‌ها از بافت خارج و به حالت تلفیق با نقشه‌های سنتی به کار گرفته شد.

پشم منطقه سنقر جزء بهترین و مرغوب‌ترین پشم‌های گوسفندان است. عشایر کوچ‌نشین که در تابستان‌ها به اطراف این شهر کوچ می‌کنند قسمت اعظم پشم مصرفی را تأمین می‌کنند. طول الیاف این پشم‌ها ۱۰ سانتی متر و حدود ۲۰ میکرون قطر دارد که از ظرافت و لطافت در خور تحسینی برخوردار است. معروف‌ترین نژادهای گوسفندان ارزل، سقان (استخوان) و خمسان می‌باشد. هنوز هم چیدن پشم‌ها و شست و شوی آنها و مراحل رسیدن تا بافت قالی همگی توسط زنان روستایی تا مرحله آماده‌سازی کلاف‌ها برای انجام عملیات رنگرزی و فرستادن آنها به شهر انجام می‌گیرد. در گذشته چله‌دوانی که مرحله اول قالی‌بافی و کاری بس دشوار بود توسط مردان انجام می‌گرفت. امروزه که بافندگان با روش چله‌کشی ترکی آشنا شده‌اند راحت‌تر و سریع‌تر عملیات بافت انجام می‌گیرد.

حاشیه‌های قالی از طرح‌هایی اغلب با مضامینی که با اصل همراهی می‌کند تشکیل شده است که از آن جمله می‌توان به شبین شامه (راه شمشیر)، گل غزل (بالایوک)، تاک پیچان (گل رز تکراری)، کله گاوی اشاره داشت. درون گوشواره‌های اطراف چهار گوش زمینه اصلی نقش‌هایی از ملیوچک (گنجشک)، مسجد، کمان و غیره دیده می‌شود.

بافت قالی - استفاده می‌شود پرنقش و با تراکم زیاد در متن گلیم با رنگ‌های متنوع به کار می‌رود. این طرح‌ها عموماً هندسی شکل و خطوط ساده شده اشیاء و یا حیوانات اهلی را به نمایش می‌گذارند. از این نقش‌ها می‌توان به نقش گنجشک، نقش سماور، نقش مرغابی، نقش گل و نقش عروسک اشاره کرد که با ترکیب‌های مختلف در متن گلیم تکرار می‌شود.

طی سال‌های اخیر و به دلیل سفارشات مختلف که بر پایه سلیقه‌های تجار تعیین می‌شود طرح‌های گلیم دچار تحول شده و در قالب‌های سجادهای و ترنجدار (با تعداد زیاد) نمایان شده است. این تغییر و تحول در نحوه رنگ‌آمیزی دیده می‌شود به طوری که از قالب قرمزی (که از روناس به دست می‌آمد) و سبز در گلیم‌های قدیمی به رنگ‌های سرخابی و زرد تغییر رنگ پیدا کرده است. قالی‌های سنقر غالباً براساس نقشه و تأثرات بافنده از طبیعت اطراف تولید می‌شود. این قالی‌ها اغلب ذهنی باف بوده است. در گذشته تار و پود قالی‌ها از پشم بود که در حال حاضر به علت بافتن قالی‌های ریزبافت از نخ چله پنبه‌ای استفاده می‌گردد.

در مساجد و اماکن قدیمی شهر قالی‌های تمام پشمی که پشم آنها در دسترس می‌باشد به وفور دیده می‌شود. رجشمار قالی‌های قدیمی زیر ۲۵ رج بوده و در اندازه کلگی بافته می‌شده که دارای بافتی درشت، ضخیم و پرگوشت بوده است. در حال حاضر رجشمار قالی‌ها بین ۳۰ تا ۳۵ رج می‌باشد. وسایل بافت منطقه نیز مانند سایر مناطق است اما به جای قلاب از چاقو جهت بریدن میت‌های ترکی استفاده می‌شود. بافت‌ها تک پود و دو پود است.

رنگ‌های مصرفی منطقه بیشتر در مایه قرمز درخشان، سرمه‌ای،

نقشه مچی، نقشه پنجه، کف ساده (سماوری)، ترنج لنجاب، نقشه تخت جمشید (خانمباف کله سفید)، نقشه شب پرده، نقشه ماهی گردکانه، گل لاله (نقشه جدیدی است)، گل سرخ، گل و بلبل، ماهی تکاب، جوزان، گل فرنگ، پلنگی، گلدانی، قابیایی (بختیاری)، قم، کلاه فرنگ، گل میرزایی، درختی یک طرفه، قم، کاشان، مینا خانی، ظلل السلطان، شکارگاه تک گل (داش بلاغ) تک گل شاه ویس آباد، شیرسنگی (جدید) که به طرح محبی معروف است.

نقشه سید عبداللهی که با قالی‌ای که با این عنوان در کرمانشاه بافته می‌شده و نوعی قالی شهری معروف بوده، متفاوت است. قالی قدیمی دیگری که پنجه‌غازی نامیده می‌شود اکنون کمتر بافته می‌شود. نقشه‌ای به نام حوض حوضی در قدیم به دست خانم پناهی بافته شده است که در حاشیه آن اره و لایه دیده می‌شود. میزان نسبی بافت طرح‌های مذکور در حدود ۱۰٪ بندی، ۱۵٪ درختی، سیخی کباب (پنکه‌ای) ۱۵٪ و نقشه‌های متفرقه ۱۰٪ و ۱۵٪ است. در قلعه جوق (قلعه حاج امینی) قالی حسین‌آباد کلیایی بافته می‌شود. نقشه‌ها عمدتاً گل فرنگ با حاشیه ترنجدار و برخی نیز نقشه‌های ورامین و مناطق دیگرند.

از دیرباز منطقه هرسین این استان، از نظر بافت گلیم و طرح و نقشه آن در کتاب‌ها و نوشته‌های مختلف با عکس‌های زیبا که از گلیم‌های متعدد منطقه گرفته شده مزین شده است. عموماً افرادی که در روستاها و اماکن دور افتاده از مرکز شهر زندگی می‌کنند گلیم را برای مصرف خود می‌بافند.

طرح‌های گلیم که برای فروش - به جز مصرف اضافات حاصله از

دوگل کلیایی معروف به هفت تیری

شدن ۱۳- ترنجدار شدن و سایر موارد دیگر.

از طرفی فروش پشم منطقه به دلانان و خریداران خارجی استفاده از پشم نامرغوب و گاه دباغی شده در قالی‌ها باعث می‌شود که بزرگترین صدمه بر پیکر قالی منطقه وارد شود.

از طرفی به علت بافت روستایی و کوهستانی بودن مناطق بافت تحولات مخرب به ظاهر هنری نتوانسته به معنای واقعی خویش قالی استان را تحت تأثیر قرار دهد و به همین دلیل نیز از پیشرفت نقوش و تنوع بافت به دور مانده است.

با توجه به مسائل یاد شده فوق و همچنین مواردی نظیر آسیب‌های موجود در مواد اولیه نظیر پشم و بی‌ثباتی رنگ‌های مصرفی هنوز جای خوش بینی وجود دارد.

خوشبختانه به علت اصیل بودن نقشه بومی و رنگ‌های مطلوب با سلیقه مشتریان و همچنین نظارتی که بر مواد به کار رفته توسط شرکت‌های تولیدکننده اعمال می‌شود باید از نیروهای کارآمد و متخصص در این امر بهره‌جست تا شاهد تحولی عظیم در زمینه‌های طراحی قالی و زنده کردن سنت‌های بومی و با بالا بردن کیفیت مطلوب بازار شرایط را برای صعود و پیشرفت آماده کرد.

راه آینده قالی کرمانشاه: در عصر حاضر و با پیشرفت علم و آگاهی راه بهبود و کیفیت و عوامل مؤثر در قالی شناخته شده است و در اینجا فهرست‌وار نگاهی بدان داریم. ۱- منطقه کرمانشاه با داشتن امکانات

بالقوه و نهفته در طبیعت آن می‌تواند راه قالی استان را طلایی کند. این استان با داشتن نژادهای اصیل گوسفند نظیر کردی و سنجابی و تولید پشم مرغوب با کیفیت عالی جهت مصارف بافت و همچنین وجود طرح‌های اصیل و بومی و تنوع رنگ در بافت‌های قدیمی و وجود نیروی کار ارزان قابلیت توسعه قالی را دارد و می‌تواند علاوه بر ارزآوری برای ساکنان روستاهای دورافتاده، ایجاد اشتغال نماید. ۲- با استناد به مدارک تاریخی که شاید بتوان قدمتی بیش از ۵۰- ۶۰ سال را برای قالی کرمانشاه پیدا کرد می‌توان با توسعه روزافزون کارگاه‌های آموزشی و ایجاد کلاس‌های آموزشی متعدد در مناطق مختلف و بالاخص در شهرستان‌های جنگ‌زده علاوه بر اشتغال‌زایی کمکی به قالی کرمانشاه کرد.

باید به احیای نقش‌های اصیل و بومی توجه داشت، چراکه استفاده از طرح‌های سایر استان‌ها نظیر قم و جوزان به اصالت طرح‌های بومی منطقه لطمه زده و باید از این امر جلوگیری شود:

۱- شناسایی، طراحان و رنگ‌رزان و بافندگان و ایجاد مجتمع‌های آموزشی تحقیقی و در اختیار گذاشتن امکانات لازم برای بهره‌وری و درخشش استعداد‌های آنان می‌تواند راه‌ها و ایده‌های زیادی را برای ایجاد تنوع در هر یک از موارد فوق ارائه دهد. که علاوه بر کشف هویت آنها بر

داگل کلیایی قدیم

درختی، شیرسنگی، لیلی و مجنون، شکارگاه، طاق بستان، حوشی و غیره بیش از آنکه شکلی مستند و تاریخی داشته باشد، حاصل ذهن خیال پرور و ذوق شخص بافنده‌اند. این امر نه فقط عیبی محسوب نمی‌شود، بلکه به مفهوم نوعی توانایی فرهنگی است که بر قابلیت انعطاف و گستردگی قالی بافی منطقه اثر دارد.

نتیجه: تنگناهای موجود در صنعت قالی کرمانشاه

تنگناهای قالی دستباف روستایی استان کرمانشاه عبارتند از: ۱- وجود دلالان و واسطه جهت خرید قالی و مواد اولیه ۲- عدم مرغوبیت و تنوع رنگ قالی‌های تولیدی ۳- کمبود، گرانی و عدم مرغوبیت مواد اولیه ۴- عدم درست انتخاب کردن رنگ و عدم تنوع رنگ ۵- نبود تنوع نقش و استفاده نکردن از نقش‌های خوب ۶- تناسب نداشتن اندازه قالی با نیاز مشتری ۷- آموزش ناکافی قالی بافان ۸- کمبود تسهیلات بانکی و مشکلات اخذ این تسهیلات ۹- عدم وجود شناخت متولی قالی جهت سامان دادن به این صنعت که تقریباً نیمی از این تنگناها مربوط به افت کیفیت می‌شود ۱۰- نقش کیفیت در قالی بافی

این صنعت دستی با توجه به عمر مفید آن باید معیاری از تمامی عوامل مؤثر در کیفیت را داشته باشد. امروزه کنترل کیفیت در هر نوع محصول و تولیدی که بخواهد در دنیای تجارت عرض اندام کند حرف اول را می‌زند با توجه به سابقه ۲۵۰۰ ساله‌ی قالی در کشورمان و عجین شدن نام قالی با نام ایران، اکنون متأسفانه شاهد سقوط اعتبار جهانی آن هستیم. اما علت چیست؟ عدم مدیریت، تولید بیش از حد، عدم نظارت صحیح بر بافت و تولید.

علت هر چه باشد به افت کیفیت مربوط می‌شود. اگر ما یک بعد قالی را صنعتی بودن و ارز آور بودن آن در نظر بگیریم باید مانند سایر کشورهای پیشرفته که برای کالای ۴/۵ ساله خود کیفیت بالا را در نظر می‌گیرند عمر مفید یک قالی را با توجه به امکانات مناسبی که در اختیار داریم مشخص کنیم وقتی که ما نیروی متخصص، مواد مرغوب، ابزار مناسب امکانات زمانی و مکانی ایده‌آل داریم چرا نباید کیفیت را با یک برنامه‌ریزی صحیح و نظارت اصولی در اختیار بگیریم. نظارت بر موارد زیر الزامی می‌نماید تا قالی با کیفیت مطلوب تولید گردد. کنترل بر ۱- نقش قالی ۲- دار با دستگاه قالی بافی ۳- مواد لازم برای بافتن قالی ۴- ابزار برای بافت قالی ۵- ابعاد و مشخصات قالی ۶- رنگ و مواد اولیه.

ناظر کیفی قالی هر منطقه می‌تواند با آگاهی و تجربه زیاد، ارزش واقعی یک قالی را تعیین نماید. اگر در همان محدوده‌های منطقه‌ای نظارت کامل بر تولیدات اعمال شود دیگر شاهد برگشت تولیدات از مراکز سفارش‌دهنده نخواهیم بود و در نتیجه نظارت بر تولید قبل از شروع بافت و هنگام بافت قالی به طور صحیح انجام خواهد شد. اگر بافنده را با اصول صحیح آموزش بافت آشنا کنیم بسیاری از عیب‌های احتمالی به وجود نخواهد آمد. عیوب بافت از جمله اصلی‌ترین مواردی هستند که قیمت قالی را پایین می‌آورند. این عیوب عبارتند از:

- ۱- عدم تناسب رج شمار و اندازه ۲- بی‌نظمی بافت ۳- پودکشی نامنظم ۴- کجی یا سره ۵- گوشه پیچی نامنظم (شیرازه پیچی نامنظم)
- ۶- گلیم بافی نامنظم ۷- پرداخت و روگیری غیریکنواخت ۸- شمشیری شدن ۹- غلط بافی ۱۰- جفتی بافی ۱۱- دورنگی ۱۲- رگه‌دار

گسترش همکاری و ارتباط بین سه عنصر طرح، بافت و رنگ، کیفیت مطلوب را برای تولیدات داخلی تعیین می‌کند.

۲- کامپیوتر و نقش آن در طراحی قالی، کامپیوتر به عنوان یک صنعت نوین در طراحی قالی و نقشه می‌تواند یاری‌دهنده صنعت قالی ایران باشد. گزینه‌سازی با این دستگاه بسیار با دقت انجام می‌شود و نقطه‌ها در قسمت‌های قرینه و واگیره‌ها همه مشابه هم هستند و قرار دادن آموزش آن در اختیار دست‌اندرکاران امر طراحی، قدرت مانور در زمینه نقشه‌فرعی را بالا می‌برد و امکان ایجاد انواع طرح‌هایی را که با اصالت منطقه نیز مطابقت دارد، به وجود می‌آورد.

مسائل قالی کرمانشاه پیچیده و ناشناخته نیست و خوشبختانه تمام راه‌های بهبود کیفیت، گسترش و حمایت از آن شناخته شده است و ماسعی خواهیم کرد در اینجا فهرست وار به آنها اشاره کنیم:

۱- تمام عوامل بالقوه برای احیای کیفیت و بهبود شیوه‌های تولید در منطقه وجود دارد. پشم‌های مناسب و مرغوب برای مصرف در قالی، وجود طرح‌های قدیمی و بکر و به تعبیری کاملاً مدرن و درخور عرضه در بازارهای بین‌المللی، وجود الگوهای فراوان با رنگ‌های جذاب از قالی‌های قدیمی و نیروی کار فراوان و ارزان (در قیاس با مناطقی که قالی را به کالایی تجملی و قالی‌بافی را به نوعی کار فنی دشوار و تخصصی تبدیل کرده‌اند) همه گواه بر آن است که قالی منطقه به خوبی قابلیت توسعه و رشد کیفی را دارد.

۲- به رغم اشاره به سابقه اندک قالی کرمانشاه به نظر می‌رسد که با توسعه مراکز آموزشی اگر کارآموزان این مراکز بدون هیچ دلبستگی و تعصبی درباره هویت و ارزش‌های بالقوه سرزمین خویش به بافت انواع قالی‌ها با رنگ‌ها و بافت‌های مغشوش و بی‌هویت و متعلق به سایر مناطق کشور بپردازند، نه فقط در آینده نخواهند توانست کوچک‌ترین کمکی به

قالی کرمانشاه بکنند، بلکه عملاً نقشی مخرب و منفی خواهند گرفت. بنابراین، باید مطلقاً از این تفکر که نقوش قالی منطقه کم‌ارزش و بی‌اهمیت است و باید از طرح‌های مناطق دیگر نظیر کرمان و قم و جوزان و غیره استفاده کرد، خودداری شود. البته آموزش این سبک‌ها در کنار آموزش و شناسایی نقوش و شیوه‌های اصیل منطقه (به منزله‌ی اصول اولیه) ایرادی ندارد، ولی این مسئله دارای آنچنان ابعادی از اهمیت است که نباید از کنار آن آسان گذشت.

۳- ایجاد موزه‌ها، نمایشگاه‌ها و تشویق به کشف و ردیابی نقوش و رنگ‌های اصیل قدیمی و برگزاری مسابقات برای بهترین جنس، بافت، رنگ‌رزی و اصیل‌ترین نقش و غیره.

۴- شناسایی و کشف هویت طراحان، رنگ‌رزان و بافندگان قدیمی و استفاده از تجربیات آنها چنانچه در قید حیات هستند و مدرن کردن روش‌ها و شیوه‌های کار آنان.

۵- به طور کلی، برنامه‌ریزی‌های محلی و روستایی و در صورت امکان کشوری، برای بازیافت مراتع، گسترش دامداری، برقراری شیوه‌های مدرن دامپروری و پشم‌چینی، کشت و تولید رنگ‌های محلی.*
پانوش:

۱. معنی پسری به هیکل و نیرومندی فیل را می‌دهد.

* بخشی از اطلاعات مربوط به خصوصیات و ویژگی‌های قالی سنقر و همچنین تعدادی از تصاویر موجود در این مقاله برگرفته از مصاحبه حضوری با مدیرعامل شرکت تعاونی فرش استان کرمانشاه (سنقر) جناب آقای قدرت‌الله احمدی و استفاده از تحقیقات چاپ نشده ایشان می‌باشد. به خاطر همکاری صمیمانه و صادقانه، از ایشان کمال تشکر و قدردانی را دارم.